

УДК [323.1]

В. І. Бортніков

д-р політ. наук, проф., зав. кафедри політології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, 21, а/с 14, Волинська область, 43021, Україна
Тел. (067)58–19–851, e-mail: bortnikov.v@gmail.com

Т. С. Майко

здобувач кафедри політології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

**ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ
УКРАЇНИ**

У статті розглянуто особливості регіональної ідентифікації населення України на сучасному етапі. З'ясовано причини перманентного загострення проблеми етнокультурних відмінностей, здійснено політологічний аналіз даних соціологічного моніторингу, розглянуто проблему консолідації України.

Ключові слова: регіон, політика, ідентифікація, нація, консолідація України.

Постановка проблеми. Питання розбудови національних держав у контексті демократичних змін в Європі набуло особливої гостроти у зв'язку з кризою та розпадом світової соціалістичної системи. Ці процеси здебільшого супроводжуються великими труднощами, особливо в багатонаціональних країнах. Не стала винятком й Україна, де проблема державного будівництва збіглася у часі зі становленням української нації. Певною мірою підтверджується застереження Р. Дарендорфа про те, що «чим країна більш однорідна, тим вищий шанс вона має на успіх у процесі демократизації. Країнам із складним етнічним або будь-яким іншим складом населення доведеться, ймовірно, займатися найближчим часом не демократизацією, а проблемами територіальної цілісності, підтриманням законності та порядку» [1, с. 69–75].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу проблем, пов'язаних із впливом етнонаціонального чинника на демократизацію суспільних відносин, приділяли та приділяють увагу відомі українські учені Я. Грицак, В. Євтух, В. Іщук, Г. Касьянов, В. Катигоренко, А. Колодій, І. Кресіна, В. Кулик, О. Майборода, Л. Нагорна, М. Рябчук, М. Шульга та ін. У своїх працях вони порушують проблеми етнокультурного розвитку України та її регіонів, їх законодавчого врегулювання, національної ідентичності та формування національної спільноти, стратегії розвитку України як демократичної держави.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Специфікою української ситуації є те, що територіальні чинники досить тісно пов'язані з етнокультурними, вони взаємодіють між собою, унаслідок чого

виникає феномен так званого етнокультурного регіоналізму, дія якого, у свою чергу, потребує подальшого ґрунтовного аналізу.

Метою статті є виокремлення політичного аспекту регіональної ідентифікації громадян України.

Виклад основного матеріалу. Загроза для національної безпеки, яку створюють деякі політики, спекулюючи на регіональних відмінностях, диктує необхідність уважного аналізу чинників, що провокують нестабільність та деструктивні явища. Поширеним твердженням у дискурсі регіонального розвитку в Україні є протиставлення Сходу та Заходу, що пояснюється, насамперед, відмінностями ціннісних та геополітичних уподобань їх населення і, не в останню чергу, політикою регіональних еліт. Водночас світовий досвід доводить, що однорідних, гомогенних спільнот у світі практично не існує. Більшість держав стикається з тим, що різні верстви населення сповідують відмінні етнічні, конфесійні, культурні цінності. У стабільному демократичному суспільстві подібні розбіжності, хоча і є фактором відчуження різних спільнот одна від одної, все ж таки вони не стають причиною конфліктів і не живлять сепаратистських тенденцій.

В Україні посилення регіональної поляризації суспільних настроїв, як правило, є наслідком перерозподілу владних повноважень між політичними лідерами або регіональними елітами. Використання наявних регіональних відмінностей у політичному дискурсі набувають особливого резонансу під час виборчих кампаній. Штучне загострення питань мовної політики, міжконфесійних відносин, зовнішньополітичного курсу держави лише поглиблюють наявні в українському суспільстві розбіжності, перешкоджають процесу загальнонаціональної консолідації.

Регіоналізація загалом є процесом регіонального структурування простору, а також повноцінного включення регіонів у економічне, соціальне й політичне життя на національному і транснаціональному рівнях. До причин, що зумовлюють появу регіоналізації, можна віднести прагнення зробити владу ефективнішою, перекласти на регіональну владу частину відповідальності за прийняті рішення, задовольнити прагнення тих або інших прошарків суспільства до більшої самостійності або намагання заручитися підтримкою місцевого населення заради досягнення політичних цілей (перемога на виборах відповідного рівня) [2, с. 60–61].

Важливе теоретико-методологічне значення має положення, висловлене А. Яковенко, про те, що в сучасних умовах регіоналізм виступає в якості свого роду компенсаторного ідеологічного механізму, оскільки нові ідейні та адміністративні проекти завжди виникають у часи закінчення ресурсу колишніх ідеолого-політичних систем. Він стає знаряддям геополітичних інтриг і починає конкурувати навіть із націоналізмом. Регіональні ідейні конструкти заповнюють вакуум колишніх ідеологічних вподобань. «Прихильники регіоналізму... намагаються змодельовати і відтворити ідеологеми «нової солідарності» щодо певного роду мініспільнот», — стверджує дослідник [3, с. 150–151].

Ідентичність загалом трактують, як виокремлення та віднесення людиною та/чи групою себе, інших або іншими за відповідними ознаками (віко-

вими, статевими, соціальними, національними, культурними тощо) до певних спільнот. Характеристики суспільної свідомості регіональних спільнот визначають сукупність факторів, пов'язаних із культурно-історичними відмінностями регіонів, соціально-психологічними настановами представників окремих соціальних груп, їх ціннісними настановами, показниками громадської активності населення та ін.

Населення Сходу і Заходу, репрезентуючи різні полюси України, підтримує відмінні проекти політичного й соціокультурного розвитку. У Луганську, наприклад, 65,6 % опитаних вважають, що Україна — це держава всіх громадян, незалежно від їх національної приналежності (Львів — 37,5 %), 72,9 % луганців відзначають, що Україна має розвиватися як багатокультурне, багатомовне і багатоконфесійне суспільство (Львів — 35,3 %), а також повинна зберігати все цінне із спадщини царської Росії СРСР, поєднуючи його з власною духовною традицією — 63,1 % (Львів — 21 %). Протилежні пріоритети домінують у Галичині. Так, 58,8 % львів'ян вважають, що Україна — це, насамперед, держава українців, котрі повинні мати у своїй країні певні переваги (Луганськ — 35,8 %). У Львові переважає точка зору, що в Україні має діяти принцип «одна нація, одна мова, одна церква» — 55,5 % (Луганськ — 22,6 %) [4, с. 83].

Серед усіх чинників диференціації регіонів України одним із найбільш істотних є мовно-культурні орієнтації громадян. У цих двох сферах розбіжності між полярними регіонами України є дуже значними. Так, у західних областях України переважно українською мовою спілкується на 81,5–85 % населення більше, ніж у Донбасі, а в Донбасі російською — на 75 % більше, ніж на Заході України. Різниця у ставленні громадян цих регіонів до статусу російської мови як другої державної становить близько 70 % [5, с. 85–86].

2012 р. переважно спілкувалися у власній родині (тобто поза впливом суспільних обставин): українською мовою — 42,9 % населення України; російською — 35,4 %. Причому з 1992 до 2011 р. простежується тенденція до підвищення кількості громадян, які у власній родині спілкуються українською мовою. Також зменшується кількість громадян, котрі вважають за доцільне надання російській мові статусу офіційної в Україні відповідно з 50,9 % у 1996 р. до 43,4 % у 2012 р. [6, с. 579, 580].

Тобто спостерігається процес певної «українізації» соціуму. Однак він йде нерівномірно й повільно. Проблему суттєвих соціокультурних розбіжностей регіонів України вітчизняні учені вбачають, зокрема, у ступені завершеності цивілізаційного розвитку української нації. На їх думку, усі порубіжні цивілізації (великі і малі) характеризуються незавершеністю свого історичного обличчя. Зокрема, й сучасна українська цивілізація «перебуває в процесі становлення, основні її риси ще зовсім не окреслені, у них ще живуть залишки субцивілізацій, до яких входили різні частини України, — російської, австро-угорської, польської. Західноєвропейський вплив в українській цивілізації відчувається, але він не є визначальним. У соціально-культурний генетичний код нашої цивілізації його закладено

нарівні з іншими. Тому поки що траєкторія історичного руху українського суспільства нечітка, суперечлива» [7, с. 25–26].

За спостереженнями українського соціолога С. Макеєва, соціально-культурна гетерогенність суспільства виявляється такою обставиною, яка не зживається, та такою характеристикою, що не усувається. Учений робить важливий висновок, що під впливом процесів модернізації подібна неоднорідність «скоріше поглиблюється, аніж стирається, що, у свою чергу, загострює проблему соціально-культурної комунікації між сегментами суспільства. Сучасні соціально-культурні відмінності, таким чином, є не стільки можливим джерелом явних чи латентних (прихованих) конфліктів, скільки перешкодою для порозуміння представників різних субкультур, у тому числі субкультур регіональних. При цьому взаєморозуміння зовсім не обов'язково передбачає неодмінний рух до вироблення загально-го бачення чи інтерпретації світу. Воно швидше передбачає уважне ставлення до соціально-культурної своєрідності спільностей, що порівнюються» [8, с. 7].

За слушним спостереженням Я. Грицака у нас спостерігається парадоксальне явище: попри сильні мовні, регіональні та інші відмінності, «Україна колеться, але не розколюється». Логічне пояснення цього парадоксу, на його думку, полягає в тому, що «всередині України йде не так протистояння між двома, українським та російським, націоналізмами, як вибір між двома ядрами, довкола яких має консолідуватися одна українська нація» [9, с. 328–329].

Наявність значних соціокультурних відмінностей між регіонами ще не означає приреченості процесу демократичного реформування: існування ідентифікаційних розбіжностей по відношенню до певних цінностей між жителями окремих регіонів ще не є свідченням існування розколу між ними, оскільки суттєві відмінності у поглядах на одну проблему (наприклад, мову або вектор зовнішньоекономічного розвитку) «перекриваються» паритетністю (тотожністю) поглядів людей на іншу (економічні питання, уособлення себе з певною ідеологією або партією, українською культурною традицією тощо). До того ж, незважаючи на те, що значна частина населення і визнає факт існування суттєвих регіональних відмінностей у суспільстві, водночас прагне знаходити компроміс у соціальних відносинах. Таким чином, немає підстав говорити про існування будь-яких нездоланих протиріч між регіонами. Все залежить від політики, яку проводитимуть регіональні та центральні органи влади.

На слушне зауваження вчених не всякий поділ, який є наслідком (а також синонімом) розмежування, веде до розколу, пов'язаного з певним відчуженням і протистоянням, і не всякий розкол веде до розпаду країни. А. Ф. Колодій пропонує ієрархізовану структуру термінів (з відповідними поясненнями), що демонструють ступінь відчуження між окремими частинами соціуму, від найнижчих — аж до його розпаду: відмінності, різниця, поділ, подільність, розшарування, розмежування, гетерогенність, плюралізм, сегментованість, протилежність, поляризованість, відчуженість, непримиренність, ворожість, протистояння, конфлікти, зіткнення, роз-

колотість, розкол, розвал. Визнаючи існування *поляризованого територіального поділу* України за ціннісними системами, А. Ф. Колодій стверджує, що «поляризованість — це ще не розкол. Розкол стається, коли до протилежних позицій (культурних, соціальних, політичних) додається постановка протилежних цілей і завдань. У цьому аспекті ми можемо говорити про розкол між регіонами України з питання вступу до НАТО. Але не щодо збереження української державності, не щодо політичного розколу взагалі» [10, с. 84–85].

Висновки. Отже, спроби розбудови в Україні культурного гомогенного суспільства є утопією або таким завданням, яке у найближчому майбутньому є нездійсненним. Тому потрібно знаходити шляхи до взаєморозуміння й навчитися жити разом. У цьому контексті надзвичайно важливою є проблема ліквідації диспропорцій у соціально-економічному та культурному розвитку регіонів, досягнення оптимального співвідношення в розподілі ресурсів (у тому числі й владних) між центром та регіонами, формування державної стратегії збалансованого територіального розвитку. Тут однаково недоречні і надцентралізація владних повноважень, і прояви автаркії або сепаратистських тенденцій. Дисбаланс економічно-соціального розвитку на регіональному рівні спричиняє дезінтеграцію економічного простору, перешкоджає формуванню загальнодержавного ринку товарів і послуг, не дає можливості повною мірою використовувати потенціал між-регіонального співробітництва.

Список використаної літератури

1. Дарендорф Р. Дорога к свободе: демократизация и ее проблемы в Восточной Европе / Ральф Дарендорф // Вопросы философии. — 1990. — № 9. — С. 69–75
2. Іжа М. Система регіонального управління: світовий досвід і Україна : моногр. / М. Іжа. — Одеса : Друкарський дім, 2011. — 368 с.
3. Яковенко А. В. Регионализм как разновидность идеологии / А. В. Яковенко // Вісник Одеського нац. ун-ту. — 2009. — Т. 14. — Вип. 13. — С. 148–154.
4. Кононов І. Донбас і Галичина в регіональній системі України / І. Кононов, С. Хобта, С. Щудло // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. — 2008. — № 3. — С. 73–98.
5. Україна в 2010 році : щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія / за заг. ред. А. В. Єрмолаєва. — К. : НІСД, 2010. — 528 с.
6. Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін: Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2012. — 660 с.
7. Михальченко М. Українська регіональна цивілізація / М. Михальченко // Політичний менеджмент. — 2003. — № 1. — С. 19–28.
8. Макеєв С. Соціально-культурна специфіка регіонів України / С. Макеєв // Регіональна Україна: довідник / вступ. слово М. Томенка. — К. : Геопринт, Ін-т політики, 2003. — С. 7–27.
9. Грицак Я. Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад. Есеї / Я. Грицак. — К. : Критика, 2011. — 350 с.
10. Колодій А. Український регіоналізм як стан культурно-політичної поляризованості / А. Колодій // Агора. Україна — регіональний вимір. Вип. 3. — К. : Стило, 2006. — С. 69–91.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2013

В. И. Бортников, Т. С. Майко

Восточноевропейский университет имени Леси Украинки
а/я 14, г. Луцк-21, Волынская область, 43021, Украина

ПОЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕГИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

Резюме

В статье рассмотрены особенности региональной идентификации населения Украины на современном этапе. Выявлены причины перманентного обострения проблемы этнокультурных отличий, проведено политологический анализ данных социологического мониторинга, Рассмотрена проблема консолидации Украины.

Ключевые слова: регион, политика, идентификация, нация, консолидация Украины.

V. Bortnikov, T. Mayko

East European University named by Lesya Ukrainka
box 14, Lutsk-21, Volyn region, 43021, Ukraine

POLITICAL ASPECTS OF REGIONAL IDENTIFICATION OF THE POPULATION OF UKRAINE

Summary

The article features of the regional identity of the population of Ukraine at the present stage. It was find out the cause of permanent worsening problems of ethnic and cultural differences, political analysis conducted sociological monitoring data, consider the problem of consolidation of Ukraine.

Key words: region, politics, identity, nation, and the consolidation of Ukraine.